Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 11 ОКТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 121 (7624). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

Дика накъаера СССР Конституце денна «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно-наладочни предприяте коллектив. Боккха низ тIабахийтаб цо «Грозэнерго» теплоэлектроцентрала котельнии турбинини оборудовани Iан хьалашта кийчъеш, ханал хьалха кхоачашъяьй дерригача технико - экономически хьокхамех йола планаш.

Цунца цхьана ремонтни балхаш деча хьинаре дакъа лаьцар цхьайолча подрядни организацеша. Конституце цIейна я ма йоаггIара накъаяра шерра социалистически яхь а йоаржаьяр цар. Цу яхье хьалхалаьттарех ба слесараш Кучеренко Владимир, Патюхов Владимир, Скляров Анатолий, Саганов Салах, Семинянц Сергей, мастер Караухин Олег, кхыбараш.

Х. СУРУДЖАНЦ.

ХЬАЖКIАШ ЧУИЙЦАЙ

Конституце ди хьатIакхоачача деношка гибридни хьажкIаш чуийца баьлар Грозненски района «Советская Россия» яхача колхоза кхаш леладераш. Хьокхамаш гIадвугаш да. План 12 центнер йолаш, хIара гектара тIара чуийцай 28 центнер хьажкIаш, е 233 процент!

Из болх беча хьинаре къахьийгар комбайнераша Алиханов Ибрагима, Сулсуханов Султана, Висиатаев Мухьмада, кхычар.

Укх деношка дика кхаъ кхьчар укхаза: «Советская Россия» яхача колхоза КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-а ВЛКСМ ЦК Сийлен грамота еннай. Деташ гIоздаьнна тIаийцар из хоам колхозхоша.

М. МУРАТОВ.

ДИКА ХЬУВКЪАМ

Сийленца дездир СССР Конституце ди Урус-Мартановски района «Горец» совхоза шекара свеклай кхаш леладераша. Из культура укхаза дIайийннай 190 гектара тIа. ПланагIа царех хIаране тIара 215 центнер «мерза овлаш» чуэца дезаш ба совхоза къахьегамхой.

— Хьалхара результаташ дика да, — йоах цхьоалагIча отделене управляюще Гучигов Мухьмада, — хIара гектара тIара 300 центнер свеклаш йоал. Ала деза, цу тайпара хьувкъам укх тIеххьарча шерашка цкъаь-цкъа хиннабац, аьнна.

Кхычарна масал долаш къахьегаш дукха нах ба укхаза. Царех я гектарница Тутаева Сацита. ХIанзле а 270 центнер свеклаш заводе дIаяхьийтай цо. ХIаьта чуийцар дIайийнначох ах мара яц.

С. МАГОМАДОВ.

ЯЛАТ ДIАДУВ

Атта хиланзар ер шу республикерча кхаш леладерашта. ХIаьта Малгобекски района боахамий къахьегамхошта къаьстта а хала дар из. Каст-каста хулача йоачоша са хьалдаккха битацар уж. Ялат чуэцара, доакъар Iалашдара ханаш тIехьаювлар. Мала тешаргва сентябрь бетта а тIехь ка бола ялат чуийца даланза боахамаш районе кIезига дацар, аьлча? Цхьабакъда, из иштта дар.

— ХIанз тIатеIIа хьажкIаш чуэцаш да тхо, — аьлар Малгобекски РАПО керттерча зоотехника П. Уманцева. — Дукха лаьтташ дIалоац цар. Кхаш мукъа ца даьхача, гурахьа ювча культурашта лаьтта ахарах дувца а мича деза. ХIаьта а тхоай низ дIакхоачар даьд оаха Ерригa аха езар 14 эзар гектар йолаш, аьхад 12 эзар гектар лаьтта. Цох 8 эзар гектар ялат дIадера кийчдаьд.

Района цхьадола боахамаш ялат дIаде доладеннад укх деношка. Шерра чакхдоал уж балхаш «Кавказ», «Алханчуртский» совхозашка. Октябрь бекъалуча деношка уж чакхдаха лерхIаш а ба укхазара кхаш леладераш.

ЧIоагIа теркам тIабахийтаб районе лаьтта оаха техника кийчъяран дIадувш дола ги дика хилийтаран.

М. МАЖИТОВ.

Керда гIирсаш хьалдеча

«Жилье-2000» яха КПСС XXVII съездо белгалъяькха нах фусамашца Iалашбара программа кхоачашъяр духьа хьалха хиннaчул дикка дукхагIа цIенош хьалде доладаьд Грозне а республика районашка а. Из сийлен а лоархIаме а декхар кхоачашдечарна юкъе я Грозненски цIенош ду комбинат. Цун барттайнача интернациональни коллективо нах бахаргбола дуккхаза вIаштIардаь цIенош ду хIанз укх хана аэропортагахьа хьалбодача новкъа керда юллаш латтача «Ипподромный» яхача микрорайоне. Царех цаI да 179 квартира хургйола цIа.

Из лоархIаме а наха чIоаггIа сатувсаш а йола гIишло хьалъеча хьинаре къахьегаш я Конюхов керте латта гIишлонхой бригада. Цун коллективо даим а тIеххкоачашъю ший сменни нормаш, тIехдика ду отделочни балхаш.

Алисултанов керте латтача отделочникий бригаде дикагIчарех лоархIаш я штукатур-маляр П. Айдамирова. Ше хьадер тIехдика хилийтарал совгIа даим а тIеххкоачашъю цо сменни нормаш.

СУРТАШ ТIА: 1) Хьалха латта штукатур - маляр П. Айдамирова; 2) «Ипподромный» яхача микрорайоне хьалдеш латта керда цIенош; 3) Конюхова кулгалду тохлашагIбола гIишлонхой.

А. АЙРАПЕТОВА сурташ.

СВЕКЛАШ ЧУЭЦАШ Я

Шекара свеклаех етта машинаш хьатIаух Назранерча машиннаькъа станцена. Эзар тонн совгIа свекла хьатIаенай уж укхаза чуэца йолаяь дукха ха еце а.

— Хьаозал царех цаI, — ях аз приемни пункта лабораторерча цхьан йоIага.

Шиъ-ах килограмм хилар цхьан овлах.

— Иштта йоккхий я «40 лет Октября» яхача совхозерха мел кхухьа свеклаш, — аьлар браковщицас Бекова Марема.

Лаборанткашка атта хьал дац. Свеклаех етта машинаш сувц наIар тIа, цхьаннена тIехьа шоллагIъяр йолаш. Цахаддаш хьачуух шофераш, накладнеш бе а доахкаш. ХIаравар сиха ва. ХIаьта а мехкараша кадай а тувла ца луш а кхоачашду шоай декхар. Эггара чоалханегIа болх ба Iашата бар. Анализа лаьрхIа машиначура хьаийца свеклай овлаш, урс хьокхаш тIера цIен а деш, тараза тIа оза деза цун. Болх бехктокхамеи халеи бале а 3—4 минот тоъ йоIа из дара.

Бехктокхаме ба аьлар вай Iашата болх. Ба а ба из иштта, хIана аьлча, хьабеначa мухьа дозал нийса дIаяздар дукхагIдолча даькъе цох тийша да. Нагахьа санна цхьан овла тIа 10 грамм хилал лаьтта цо даллийтача а цхьан машино енача свеклашта 50 килограмм дозал тIакхет.

Цудухьа, кхашка боахкача гектарникаша ма хулла дикагIа лаьттах а лордех а шоай свеклаш цIенйича царна шоашта пайдане а Iашата аттагIа а да. ХIаьта а дукха лаьтта хьакхухь машинаша. Совхозашкара баьхка викалаш-м цецбувл шоай свеклаш бIеха хиларах сел дукха дозал тIера Iодоахаш. ХIаьта а лаборанта бехк боацалга хайча, цIа а бахе, оарц доакх цар.

Харцо, озабезам бергболаш бац лабораторе къахьега мехкарий. Цахаддаш из никъ царна хьалхабоахаш, ахархой хьакъ лораде уж Iома беш я йоккхагIйола лаборантка Барахоева Эсет а. Лоацца аьлча, кхашкара хьаенача свеклашта шоашкара доагIа Iунал во диц пункта болхлоша.

Дика дIаболабеннаб районе свеклаш чуэцара болх. Болзбеннача тайпара из дIачакхбаккха лов массанена а.

М. КАРАЕВ.

Хьувкъам-88

ДОГ ГIОЗДАЬННА ВА ЗВЕНЬЕВОЙ

Дог деладолийташ хьийкъад тха хьажкIий кхаш. Подрядо низ бенна механизаторий кулгаш царех деттаденналга хоалуш да укх деношка. ВIалла а хиннавац тха звеньевой Дзауров Висангири сел сапаргIата ваьнна. Кура хила а ше даьчох доккхалде йиш йолаш а ва из. Цун гибридни хьажкIий кха бIаргадайначо иштта оал Висангирех. Тамаш а яц. ХIара гектаро юкъера лаьрхIача 70 центнер хьажкIаш лу. Сиха ваха а ваха, лабораторе анализ яйтай цо, фуалаяьхараш царех мел хул хьажар, духьа. Эггара кIезигагIа 66 процент хургья, аьннад специалисташа. ТIаккха 46 центнер совгIа хул уж, вешта аьлча хIама ца эшшаш йиъ план. Дагарбаьб звеньевойс ший 200 гектар хулача цу участка тIара мел пайда боал а. Цу тайпарча хьажкIай тоннах 1040 сом ахча лу. ТIаккха мел пайда лу совхоза цу цхьан звенос? Из лархIа хала дац.

Кхы а чIоагIагIа гIадвахав Висангири из кха сихха чуэца ший новкъостий оарцагIбаьнна. ДIалур кходерггдац аьнна 8 комбайн йийхар цо совхозагара, шоашта тIехьа автотранспорт, кхыйола службаш а йолаш. Царна массанена а ахча дIадала йиш йолаш ва из. Из ха а ховш, къахьег хьабийхача наха.

ЧIоагIа уйла тIаяхийта зийнаб аз цар болх. ХIана аьлча, хьатIадоагIача шера ерригa а тха бригада арендагIа къахьегаш хургья. Цудухьа, пайдане хет сона нахага бIарг лакхар.

Дукха ха яц укх моча саготача хана тхоай кхашка аз кхыдола сурт зийна а. Кхашка гIолла дIа-хьа хеххаш вIалла хьона ца бовзача уполномоченней машинаш, Iоа а хьалла а йохаш, сецаш комбайнаш, малх сайренгахьа лестаб а алалехьа, сихагIа чубовда гIерта механизатораш. Дерригa а вIашагIъйина хулар.

Иштта уйлаш дагаух сона укх деношка, сихденна тхоаш хьувкъам чуберзабеш доахкаш. Хьинаре къахьег массане а, шоай цIагIарча бешамашка санна.

Цу аз йийцача 8 комбайнех еха цхьаь цаI ца соцаш 3—4 дийнахьа чуийца даьлар аз вувцача Висангире хьажкIий кха. Нагахьа соце, хьалха мо «летучкага» кий а ца лестаеш, сихха ше тоайора из комбайнеро. ХIанз кхыча бригадий кхашка дIаяхай из отряд. Кастта юха хьаехаргья из тха шоллагIволча звеньевойс — Беков Бахьаудина. Цун 200 гектар хула ялата лаьрхIа кхеяь хьажкIаш а я иштта сиха, цIена чуэца езаш. Дика хьийкъай уж. ХIара гектара тIара 50—60 центнер фуалъяьха хьажкIаш яха лерхI цо а.

Беркате хиннад укх шера тха кхаш. Бакъда, кхы а беркатегIа хургда уж хьатIадоагIача шера. Аз из селла тешамбенна хIана ях сайна хов сона. ХIанзарча хьувкъамех мукъадоаллашше а арендаторий карадолх тха лаьгташ.

Л. ЕВКУРОВ,
Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза № 3 йолча бригада бригадир.

УРУС-МАРТАНА РАЙОНЕРА ХОАМАШ

«Урус-Мартановский» совхозе шерра чакхдоалаш да гурахьа дувча ялаташта, доакъара культурашта лаьрхIа лаьтта кийчделга. Цу гIулакха укхаза хьакъоастаяьй 150 гектар.

— Лаьтта оахаш хIара дийнахьа кхоъ ДТ-75 я тха, — йоах из болх белга шийна дIатIаийцача тракторнокхаш леладеча бригада кулгалхочо Мусаев Джабраилас. — Норма 3,5 гектар йолаш, дийнахьа 5-6 гектар кIалтIатох тха трактористаша Винаев Сайд-Хьасана, Муцурханов Муслима, Доктаев Руслана. Керттердар — шюаш дер дика ду цар.

ХIанз а чуийца баьннабац совхозе карарча шера хьувкъам. Хьайоахаш я хьажкIаш, свеклаш, Iалашдеш да доакъар. Цудухьа шин фронтана бекъабеннаб бригада доакъашхой. ЦаIаш гуйре чуерзаеш ба, вожаш — хьатIадоагIача шера хьувкъама лард йоллаш.

Цу тайпара балхаш кхехкаш да «Горец» совхозе а. НийсагIа аьлча, гурахьа дув ялаташ дIаде доладаьд укхаза. Дале а, керттера балхаш хIанз а хьалхашка да.

Боахама партийни организаце собране теркам тIабахийтар доакъара культураш, ялат дIаде деза отряд вIашагIйоллара, цу хьакъехьара коммунистий, парте боацарий декхараш белгалдахара, агротехнически гIулакхаш нийса дара, организационни дешаш къоастадара. Керттера декхараш шоашта дIатIаийцар боахама партбюро секретара Тайсумов Вахаси отделене агронома, къонача коммуниста Хаджалиев Сайд-Хьасанеи.

Массарел хьалха араяьккхар кхай тIа сеялка коммуниста Беноев Хизара. Цул тIехьагIа дийлхача догIо новкъарле яь яле а, ханнахьа чакхдаьккхар 50 гектара тIа эзь рапси рожи дIаювлга.

Тахан-кхоана яхар мо горцаша дIаде доладергда 130 гектар кIа, 160 гектар мукх. Из болх беш хургья йиъ агрегат. Укхаза кулгалдеш а коммунист Товгоев Висит ва.

— Беррига механизатораш кийча ба ялат дIаде,— йоах отделене управляюще Хасуев Сулеймана, — тоаяьй техника, удобренеш тайса хьаьндаьд лаьтта.

С. МАМЕДОВ.

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СЕССИ ГУЛЪЯРАХ ДОЛА

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам бу: цхьайттазлагIа хержача Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Лакхехьарча Совета нийслагIа сесси гулъе 1988 шера 10 ноябре городе Москве.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель В. ВОРОТНИКОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва, 1988 шера 6 октябрь.

* * *

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо хоам бу, цхьайттазлагIа хержача РСФСР Лакхехьарча Совета нийслагIча' сессе дувцийта оттадераш ер дешаш хиларах:

1. 1989 шера РСФСР экономически социальнии дегIайоалаяра Паччахьалкхен планахи 1988 шера РСФСР экономически социальнии дегIайоалаяра Паччахьалкхен план кхоачашъяра леламахи.
2. 1989 шера йолча РСФСР Паччахьалкхен бюджетахи 1987 шерара РСФСР Паччахьалкхен бюджет кхоачашъярахи.
3. РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдарах.

НОВ. В. А. КУЦЕНКОНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ

УКАЗ

Дуккхача шерашка партийни органашка беркате болх барах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Куценко Виталий Александровича — КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный,
1988 шера 10 октябрь.

Хроника

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо дIаяьккхай Нохч-ГIалгIай АССР моттигерча промышленноста министерство—территориальни производственни объединени хьаярца, Нохч-ГIалгIай АССР кинофикаце Паччахьалкхен комитет — цун функцеш Нохч-ГIалгIай АССР культура Министерствага дIаяларца дувзаденна.

С. М. Магомадов Нохч-ГIалгIай АССР моттигерча промышленноста министра гIулакха тIара мукъавалийтав кхыча балха тIа вахарца, хIаьта Г. М. Дегтярев — Нохч-ГIалгIай АССР Паччахьалкхен комитета председатела гIулакха тIара — Нохч-ГIалгIай АССР из Паччахьалкхен комитет дIаяккхарца дувзаденна.

КОТБАЬННАРАШТА—ПРЕМЕШ

Журналистий союза правлене президиумои Нохч-ГIалгIай АССР юстице Министерства коллегеси бахача наха нравственно-правовой кхетам балара дикагIа дола дувцар, очерк, корреспонденци язъяра кхайкаьча конкурса итогаш яьй.

Конкурсе котало яьккхай «Грозненский рабочий» корреспондента В. Г. Мусатова, «Колхозная жизнь» яхача Веденски районни газета бехктокхамеча секретара Х. И. Юнусова, (хьалхара преми), поэта Г. А. Гагиева, Грозненски района «Заветы Ильича» яхача газета отдела заведующе А. Х. Шамсудинова (шоллагIа преми), «Комсомольское племя» яхача газета отдела заведующе С.-Э. Х. Бицоева, МагIалбикерча газета отдела заведующе Д. Р. Солтукиевас (кхоалагIа преми).

Ши план гаргга

МоллагIча сага бIарг тIаозаргболаш дар укх шера Шалински районе «Искра» совхоза ялатеи доакъареи кхаш. ХIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 38,5 центнер ялат даьлар. АргIаш а даь дIаоттайир 310 тонн йол, кIоагашка еллар 4000 тонн силос. Цул совгIа доакъар Iалашделга дIахо доладаш а да. Масала, цхьоалагIча бригаде хьокхаш я хьажкIаш, чуэцаш латт доакъара свеклаш.

Цхьабакъда, тахан совхозера эггара лоархIаме дола балхаш генараш дIадийнача кхашка кхехк. ХIана аьлча лелае а чуэца а атта йоацаш, дале а, боахама боккха экономически пайда беш культура я из.

Совхоза шаккхе отделене генарий кхаш ца. ХIаьта мичахьа дIадоладергда хьувкъам чуэцалга яха хаттар эттача шоллагIйолча подрядни бригада кулгалхочо Баймурадов Дудас аьлар:

— Сона хетачогIа, болх тха кхагара дIаболабича бакъахьа ба. ХIана аьлча, из лоамашта йисте улл. ДогIаш каст-кастагIа делх укхаза, тхир доккха дуж. Цул совгIа, кха гувнаш долча моттиге да. Хотта баьлча хала хургда комбайнерашта а трактористашта а.

Совхозерча къахьегама коллектива совето техкар цо яхар. ЛаьрхIар — бакълув Баймурадов. Мело ца еш, чуэца деза шоллагIча отделенера кха.

Цхьаболчарна дагаухар дIадахa шу. Цу хана хIара гектара тIара 5 — 6 центнер генараш мара даланзар, план 10 центнер йолаш. Хила доагIачул шозза-кхозза дукхагIа дар царга дIадахар. Соахка хинна «кегар» юхахургбий-те? — яхаш садуар совхоза кулгалхоша, специалисташа, болхлоша.

Ираза, генарий кха дика хилар. ЧIоаггIа накъадаьлар агротехнически гIулакхаш ханнахьа даь хилар а. Масала, генарий ги дIадийра Нанаев Iалавдеи Баймурадов Шайхмухьмадеи. Уж шаккхе йоккха опыт йолаш механизатораш хиларал совгIа, генараш дIадереи уж леладереи специфика йовзаш бар. Культиваци а обработка а йир цар. Хьийга къа эрна довнзар.

Генараш хьокхаш мухаленах урагIйода I. Насуханова лелаю комбайн. Цхьайолча моттигашка сеца а сеце, техникага «салаIийта» дезаш а хул. Керттердар — хьувкъам тIера ца боалийташ, бизза чуэцар. ХIаьта из де укх тайпарча хьалашка атта дац.

— ХIа-хIа, — йоах комбайнерага совхоза парткома секретара Абдулханов Хьамида, — мела ма хилалахь, гIулакх ма хулла дикагIа чакхдаккха хьажалахь.

ДIадахача шерашка дукха генараш дусар кхай тIа чуца эцаш. ЦIоз санна тIабаржар царна лоаллаха ядача юрташкара нах. Цар сиха «чуэцар» кхай тIа алийсар. ХIанз цу тайпарча гIулакха никъ бийхкаб. Совхоза ше оарцагIбаьхаб нах а дешархой а хьувкъам чуэцара.

Кхы а да укхаза кердадар: генараш тракторни лафеташца мара дIакхахьац хьатта. Автомашинашта геттара хала да мухаленашкеи урхенашкеи лела. Тахан из болх беча къаьстта белгалбаьннаб механизатораш У. Нанаев, Х. Калиев, Ш. Баймурадов.

Болх кхехкаш ба хьатта а. Укхаза овсаре хьинар айденна къахьегаш ба слесарь-электрик Черхигов Хьасан, болхлой ШумулаевгIар Яхеи Лидаи, Решедова Имани, кхыбараш.

— Со хьатта заведующи хила хьожаваьр тха подрядни бригада я, — йоах къоначa коммуниста, механизатора Адамов Руслана. — Подряд — из хIама дагарде а лораде а хар. Кхыбола никъ бац.

ЦIендаь генараш элеваторе дIакхухьаш ба автомашиний водителаш Ахмадов Хьамзат, Муслимов Адам, Альбеков Сайдали. Шоай нормаш тIеххкоачашъю цар хIара денна.

Иниза енай ер гуйре «Искра» совхозе. Генараш укхаза хIара гектара тIара 17 — 18 центнер чуэц. ХIаьта из ши план гаргга да.

А. АРСАМИРЗАЕВА.

Парторганизацешка—отчеташи хоржамаши

ДОЛАШДАР ГУЧЧАХЬА ДУВЦАШ

Критически лостам болаш ше йолга къаьгга хьагойташ я хIанз чакхйоалаш йола партийни организацешкара отчетно-хоржамий кампани. Коммунисташа дика кхетаду вай общество кердайоалача юкъа. XIX Ерригсоюзни партийни конференци хинначул тIехьагIа шоашта хьалхашка керда декхараш латтача хана балха. гIулакха къувлаш дар къайлакхахьа, цхьаккха тайпара проблемаш йиса-йоацаш санна вагIа йиш йоацилга. Из иштта долга хьагойташ дар технологически транспорта Малгобекски управлене хиннача отчетно-хоржама партийни собране даь къамаьлаш.

— ХIанз чакхйоалаш латт перестройка шоллагIа этап, цунца дувзаденна практически гIулакхашца бакъъе еза цун концепци, стратегии тактикеи. Цудухьа отчетийи хоржамийи керттера цхьа декхар да хIара организаце шоай коллективе эттача хьала принципиальни анализ елга, — аьнна дIайолайир ший отчетни доклад Малгобекски УТТ партэрганизаце секретара С. Товсултанова. — КПСС XXVII съезда, цул тIехьагIа хиннача парте Центральни Комитета пленумаша тIаийяь решенеш кулге а лувцаш, белгалара толамаш даьхад коллективо. Иштта, шу доладелча денз дIабахача хьалхарча бархI бетта валови пайда бара план 6,6 процент тIехкхоачашъяй, хIаьта хьалха дIадахача шин шера а цу боарамга кхоачаш бар из хьокхам. КхоалагIа шу да коллективо къахьегама овсарле лакхъяра планаш тIехкхоачашъю. Укх шера из тIехкхоачашъяй 12 процент совгIа. БоаггIача тайпара тIахьожам лоаттабу долгора-хьакхара материалаш кхояра тIехьа а, хIаьта цу гIулакхо аьттув балийтаб царна дикка кхом бе а.

ГIулакх толаме кхоачашдар, — аьлар дIахо нов. С. Товсултанова — тийша да идейно-кхетамбалара балха формаш хоалуш эргаяхарах. ХIаьта, хIама къайла ца хьош, духхьала дIааргда вай из, цу лостамагIа дуккха а хIамаш де дезаш да вай хIанз а.

ЧIоаггIа сагото а еш дийцар собране къамаьлаш даьчар, отчетни доклада тIа а белгалдаьккхар из, шоай предприятерча кхоачамбоацарех, динза дисарех, ирра латтача къоастаянза йолча проблемаех. ХIаьта уж-м технологически транспорта Малгобенски управлене шортта я.

Укх шера май бетта управлене ерriга автопарк дIайигай керда хьалъяьча стоянке. Цхьабакъда, цун проект оттаеча хана цхьа гIалат далийтад — цига яц техникана ремонт яра моттиг. Ремонтно-технически база, токарни цех, кузнечни цех хургйолаш складий помещенешта переоборудовани ца йича яргьяц, хIаьта иштта йоацаш я укхаза вулканизаци ю моттиг а. Йолаш йолча помещенешка чуйиллаяц отопительни система, хий дIоахду яй бац. Из бахьан долаш Iан замалахьа дIайха хий хургдац водителашта Лаьтта шаьрдаьдац автомобилий стоянка хургйолча площадка тIа, цудухьа Iай бала хьега безаргба шоферий стоянка тIа дIатIаболхаши арабувлача ханен.

— Iалаьмате во латт вайцига запасни оатхалашца Iалашо яра гIулакх, эшаш йола спеццехаш яц, хIаьта из бахьан долаш биззача низаца болх бе аьттув болаш яц ремонтни база. Цудухьа кхоачашъюлац транспорт болх бе араялийтара план а, — аьнна белгалдаьккхар собране къамаьл деш механика А. Стефанова, хIаьта цо даьча къамаьла чулоацам кIоаргбеш тракторни цеха лебедчика В. Талимбердова тIатехар:

— Ах-астагIа лелхаш я вайцига производственни дисциплина. Партийни принципиальности цIенхаштта хьадехалген хIара коммуниста массазара а дулхах-цIийх енна а оамал а хинна дIаэттаяц. ХIанз а дIаяланза я коллективера цхьайола негативни явленеш, царех керттерчарех цаI — корта бохабу малараш а менна балха хьаахар а йолаш. Каст-каста «кеп этта» а волаш балха воагIа В. Нишкунов, хIаьта цхьа лоадам боаца взыскани а яле вут из. Сога хьаьттача, цуморча моттиге цIенхаштача бехктокхаме оза веза гIалатваьннар, цу тайпара нарушенеш яьр. Уж тайпа дешаш ирагIа дувца деза партийни собранешка, цIенхашттагIа увза веза административни бехктокхаме. Автомобильни стоянка тIа нийслуча ийрчача суртах дийцар профкома председатела О. Хаматханова. Мичча бесса дIаувттаю водителаша шоай машинаш, цхьаккха лостам а боацаш, хIаьта из бахьан долаш гIожа телхаю цIи ялара кхерамзлен бокъонаш.

Бакъдар юхь-духхьала а гуччахьа а дIаоалаш дар управлене начальника коммуниста Е. Гончарова даь къамаьл. Коллективе долаш дола кхоачамбоацараш къаьгга хьагуча а доахаш, керттера теркам тIаэзар цо политико-кхетамбалара болх лерттIа вIаштIехьбаьккха ца хилара. Малгобекски УТТ болх беш ва комсомольски ханага кхаьча вола 139 саг, хIаьта комсомольцаш верriга а 26 саг мара вац ,е вешта аьлча, беррiгача кагирхоех пхелагIа дакъа гаргга. Отчетни юкъа парте члений кандидаталла хьанийцараш веррiга а 9 саг ва, хIаьта комсомольски организаци дегIаахара лерттIа йоакхо яьйларе шин шера йолча отчетни юкъа парте мугIарашка хьанийцараш шозза-кхозза дукхагIа хила а тарлора, хIана аьлча комсомол ма-ййй бухбоаца парте хьаст, цIаккха хадаргйоаца цун резерв. Из я партийни вахара кхоанара резерв.

— Демократизаци, — йоахар собране къамаьл даьраша, — кIоаргга маIан а боккха чулоацам а бола общественни низ ба. Цох бизза пайда эца йиш яц хIара коммуниста а парте воацачо а шийна карагIдаьнначун самокритично мах ца бой, къахьегамеи исполнительнии дисциплина чIоагI ца йой, хIаьта массане а мукIарал дора из укхаза боаггIача бoараме чIоагIа ца хиларах. Цудухьа шийн керттера декхар го деза хIаранена наьха къахьегамеи политически хьинар айдарах. Деррига дешаш гласность йолаш гуччахьа дувца деза, цIенхаштта хьадехарца цхьана гIо де деза хIаранена, дегIакхувла еза конструктивни критикеи самокритикеи. Эггара хьалха шийгара хьа а дехаш, тIехьара хьахулачох бола хIаране бехктокхам айбелга — из я гIулакхаца бакъъеш йола демократизм.

Собране белгалдаьхха кхоачамбоацараш дIадахара хIанзчул тIехьагIа а кIезига къахьега дезаргдац управлене коллектива а цун партийни бюро а, дуккха я цар къоастае еза проблемаш. Царех лоархIамегIчарех цаI я фусамашца нах Iалашбарца ювзаенна яр. Укх тIехьарча ялх шера бIарччача управлене цхьаь цхьан сага еннаяц квартира, хIаьта управлени ше а яц фусамаш хьалъяра дукха тIера. Шийн балха тIара из ледарло кердача шера юххьанца депз дIаяккха йолаяла дага я администраци. Шин шера хозспособагIа укхаза хьалде лерхI хIаранечу бархI квартира хургйола кхо цIа, хIанз укх деношка болх бе йолалургйолаш я собране массане а йийца йола столови а.

Отчетни юкъа партийни бюро болх мога а беш, управлене коммунисташа шоай секретаралла юха а херждар С. Товсултанов.

Собране балха тIа дакъа а лаьцар къамаьл а дир КПСС Малгобекски горкома шоллагIча секретара М. Акмурзнева.

У. САПРАЛИЕВ.

Ялаташ дIадера—теркам

МЕЛО Е ЙИШ ЯЦ

Гурахьа дувча ялаташта лаьрхIа ги кийчделга дика лел Назрановски районе. Из укхаза хIанзле Iалашдаьд 2591 тонн. Цох 1646 тонн кIа да, 855 тонн мукх, 70 тонн рожь, 70 тонн рапс.

Ги кийчдеча хьинаре къахьийгад совхоз-техникума агрономически службас. План 115 тонн йолаш, 120 тонн гурахьа дIадера эша кIа Iалашдаьд укхаза. Из деррига а цхьоалагIча классагIа да. Мукх Iалашбаьб 70 тонн, планал 28 тонн дукхагIа.

ДIаера эша материал бIаь процент йолаш я «Назрановский» совхозе а. Масала, кIа 495 тонн, мукх 375 тонн Iалашбаьб боахаме. Во дац шу хьакъехьара хьал «40 лет Октября», «Экажевский», «Маяк» яхача совхозашка а.

Ялаташ дIаде доладаь дукха ха еце а. хIанзле уж дIадийнад 2500 гектар совгIа. Из планага хьежача кхоалагIа дакъа да. Кхы а 6 эзар гектар совгIа лаьтта, эшаш дола агротехнически гIулакхаш даь ялат дIадера кийча да.

Ги дIаделе хьалха цох эшаш йола гербицидаш тохача белгалбаьннаб «Экажевский» совхоза кхаш леладераш, Цу тайпара гIулакх даь укхаза кийчдаьд 300 тонн кIа, 60 тонн мукх. Дукха тIехьабисац царна «Назрановский» совхоза къахьегамхой а.

Цхьабакъда, кхоачамбоацараш а да цу даькъе. Масала, «40 лет Октября» яхача совхозе гербицидаш гинах дIаэю цIена машина болх бе йолаялийта аьттув баьннабац. ХьайоаггIаше а айпаш доахкаш хиннай из. Цудухьа цхьаккха пайда ца луш латт чIоагIа эшаш йола техника.

Духхьал гуйранара балхаш дарах балац наьсархой. ХIара дено гаргайоалаю хургйола бIаьсти. Цудухьа теркам тIабохийт района кхаш леладераша зяба лаьтта ахара а. ХIаьта а, белгалдаккха деза, цу хьакъехьара балхаш кхы а сихагIа де дезалга, мело е йиш йоацалга. ХьажкIаш чуэццаше, хье ца луш, аха деза мукъадаьнна кхаш.

ЧIоагIа лоархIаме да гурахьа дув ялаташ ханнахьа дIадер. Лай кIал долхача хана дика овлай система йолаш, зIирг тесса хила деза уж. ТIаккха мара боккхача хьувкъамга догдаха йиш хургьяц.

М. МАРТАЗАНОВ,
Назрановски РАПО керттера агроном.

БАЛХА СТИЛА — КЕРДА ЛОСТАМ

КПСС Грозненски горкома пленумера

Укх деношка хиннача КПСС Грозненски горкома XIII пленуме дийцар «XIX Ерригсоюзни партийни конференцеи КПСС ЦК июльски (1988 шера) Пленумеи решенеш кхоачашъяра долча Грозненски городской партийни организаце декхарех» дола дош. Цу дешах лаьца пленуме доклад яьча парте горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос белгалдаьккхар, вай беррiгача мехка а санна города производственни а социальни вахара а ерриgача сферашка хувцамаш, эргалонаш хулаш, перестройка процесс кIоарглуш латтилга, боахама расчет юкъейоалаяра, хьатIадоагIача шера халкъа боахама деррига доакъош доалдара кердача хьалашка дахара дIахо тIатеIIа болх беш болга.

Лоацца аьлча, XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш кхоачашъяра бола практически болх шерра дIаболабаьб городе парте горкомо, райкомаша, ерригача партийни организацеша.

Демократе, гласноста хьале чакхъювл дуккха-дукхагIйола отчетно-хоржамий партийни собранеш, коммунисташа хьинаре дакъалоацаш, доагIар дизза хьадехаш, шоашкара эшар дIадала кийча болга коммунисташа гойташ хул уж.

Парте горкомо хадданза шийн теркама юкъамоттиге лоаттаду долашдар гуччахьа дIаалара а гласность хилара а хьал къахьегама коллективашка, собранешка хулийталга. Шерра дIадаржаш латт городе дукхагIболча къахьегамхошта ловчча тайпара гIулакхаш тIа нах хьежабелга, уж демократически наькъагIа хержилга. Демократизаци еш я кхыча общественни организацешка а.

Боахама доалдара кердача хьалашка довлар предприятешка дIадаьржачул тIехьагIа хьахиннай къахьегама коллективай советаш санна йола самоуправлене керда органаш. ХIанз городе цу тайпара 308 совет я. Къаьстта дика болх беш я уж «Автоспецоборудование» яхача «Промавтоматика» НПО опытни оалача заводашка, СССР 50 шу дизара цIерагIча химически заводе, А. Шерипова цIерагIча ГНПЗ, Производственно - товарни конторе, «Оргтехника» яхача объединене, кхычахьа.

Парте городской комитето дукха ха йоацаш совещани-семинар яьй халкъа боахама дерригача доакъошкарча къахьегама коллективай Советий председателашца. Цига дакъалоацараша шоашта хетар дIа-юха дийцад, опыт дIа - юха ийцай, цар болх дIахо эргабаьккха тоабара хаьдда дола наькъаш белгалдаьд. Цул совгIа цига даьча къамаьлаша хьахьекхар советий балха юкъе цхьадола кхоачамбоацараш хилар а. ЛерттIа вIаштIехьяьннаяц кхыча общественни организацешца советаша бувзам лоаттабара механизм.

Цу советий болх дIахо тоабара дукхагIа теркам тIабохийташ хила еза парте райкомаш, юххьанцара партийни организацеш.

Совещане хьахьекхар иштта коллективий советашта кулгалдеш йола координационни совет вIашагIъеллача бакъахьа хургйолга, царна методически практически гIо дергдолаш, чоалхане проблемаш коллективно къестаергйолаш.

Кхыча моттигашка а санна коллективий советашта воздействи яра керттера рычаг хинна дIаотта беза советашта чубоагIа коммунисташ, партийни группаш.

Халкъа депутатий Советаш, цар исполкомаш юстара латта йиш йолаш яц уж лоархIаме гIулакхаш, балха керда формаш вахара юкъейоалаеш беча балха. СССР Лакхехьарча Совета аргIана йоацача сессе М. С. Горбачева белгалдаьккхад, боахама доалдара керда методаш Советаша сихагIа караерзаяр, баха нах кхачанца, промышленни товарашца Iалашбара, чуIе цIенош хьалдара, гIулакхаш дара сфера дегIайоалаяра декхараш цар шоашта дIатIаэцар боккхача лоархIаме долга.

Самоуправлене органий болх парте райкомийн горкомийн оагIонгахьара хадданза бIарг тIалатташи гIо деши хила безалга белгалдаьккхар пленуме, къаьстта чIоагIа цу деша теркам тIабахийтар «Оргтехника» объединене генеральни директора А. А. Мкртичана.

Перестройка дIахо кIоаргъяра чIоагIа лоархIам болаш я кадрови балха тIара гласность, демократически, обществона хетачун кIийлен тIа латта кулгалдеш йола боахама кадраш гIулакхаш тIа хьежаяра механизм хьаяр. Кийч а яь болх беш я «Кадраш» яха городской а районни а программаш. «Госпредприяте хьакхехьарча» СССР Законага хьежжа цхьа бIаьи ах бIаьи совгIа йолча къахьегама коллективе кулгалхой хержаб.

Цхьабакъда, из ишта дале а цу балха тIехь цIенхашттара кхоачамбоацараши динза дисараши долга хьахьекхар дукха ха йоаццаш из дош парте городской комитета бюро дувцаро. Парте райкомий оагIонгахьара тIахьожам боацаш из гIулакх дитарах хьахинна хIама дар цхьайолча предприятешта кулгалде хержараш хьалха балха тIа болаш цIенхаштта нарушенеш яь нах хилар.

ХIанзарча хана партийни комитеташа чIоаггIа лоархIам беш леладе деза коммунистий бехктокхама хьакъехьара дош. Городской парторганизаце хIара шоллагIволча коммунисто отчет яьй ше баьча балхах. Цхьабакъда, цу балха тIехь хIанз а кIезига яц формализм.

Керда дIадоладаь, ма даррa аьлча, пайдане а эшаш а дола хIама юкъагIа дуташ а моттигаш нийслу. Иштта парте Ленински райкома бюроси отделашеи тIахьожам боацаш дитарах чакх ца долаш дисар района партийни организацей боевитостага хьажар.

Перестройкана тIехьа лоаттабеча къовсаме коммунистий авангардни лоархIам лакхбе безилга, къахьегача а бахача моттигашка а ленински хьисапе вахара нормаш лелаеш уж хила безилга белгал а даьккха докладчика теркам тIабахийтар горкома организационнии идеологически отделаша, райкомаша, ерригача юххьанцарча партийни организацеша коммунисташца, эггара хьалха кулгалхой барашца а болаш, беш бола кхетама болх чIоагIбанза баргбоацаш хилара. Цхьабакъда, хIанз укх сахьате из болх боаггIача боараме беш бац. Цхьаболча кулгалхоша шоай карарча гIулакхах шоашта пайда эца а гIерташ эздел доацаш леладу гIулакхаш гучадувл цхьацца йолча моттигашка.

Шоай квартираш дикагIйолча коттеджашца хувцарах партийни бохктокхаме эзаб горисполкома председатель М. Д. Савранукаеви «Союзспецгазремстрой» треста ПМК-4 начальник Р. В.-Г. Боkови.

«Общества вахара эггара чIоагIагIа лазаш дола хIама да», аьннад, XIX партконференце, баха нах кхачан продукташца Iалашбара дош. Ховш ма хиллара, из дош чIоагIа ира латт вай городе, хIаьта партийни, советски, профсоюзни органаша хадданза шоай теркама юкъамоттиге лоаттаданза даргдоацаш а да из. Цудухьа городерча дуккхача предприятеша гIонна дола боахамаш вIашагIдехкад, хIаьта уж дикка дукха пайда луш болх беш а да цхьайолча предприятешка. Цхьабакъда, хIаьта а боаггIача боараме цар болх дIабода ала хала да. Цу гIулакха духьаленаш еш моттигаш нийслу укхаза. МалагIча тайпара уж а кхыдола а наьха вахара хьал тоадара духьале еш дола кхоачамбоацараш сихагIа дIадоахаргда? МалагIа наькъаш да дикагIча тайпара партийни конференце решенеш кхоачашъяра, перестройка кердача этапера декхараш чакхдахара белгалде дезараш? Цу хаттарашта дола жоп лаха гIерташ вар докладчик а, пренешка къамаьлаш даьраш а.

Цхьайолча позицешта район тIехьаюсаш хиларах докладчика яь критика нийса а лаьрхIа КПСС Заводской райкома хьалхарча секретара В. М. Данилеца аьлар, районера ерригаш а хIана яц аьнна халкъа боахама отраслеш во болх беш я. ДоговорагIа йолча поставкай, халкъа эша товараш арахецара планаш кхоачашъяц, чуIе цIенош хьалдарга, соцкультбыта объекташта дIайохийта капитальни вложенеш карарзаяц, товарооборотеи бахача наха бытовой гIулакхаш дарен планашта а тIехьаюс район.

ДоаггIача тайпара хьинар айдаь болх беш яц партийни организацеш, лерттIа лелаяц партийни а пачхахьалкхен а дисциплина, доагIар дизза хьадехац кулгалхошкара, эсала лел кхачан программа кхоачашъелга. Деррига низаш оарцагIдаьха уж кхоачамбоацараш дIадахара наькъаш лохаш я района партийни организаци, аьлар оратора.

Идеологически балха, цу даькъе дукхагIа интернациональни кхетам балара проблемашта хетадир шоай къамаьлаш «Ленинан некъ» яхача газета редакце отдела заведующе А. Шахмурзаева, парте Ленински райкома секретара З. С. Омаровас, кхычар.

Ира а тайп-тайпара проблемаш увттаеш а дар пленуме къамаьлаш даьча Е. С. Пышненкос — машиннаькъа отделене бувзама сигнализаци яра дистанце электромеханика, Ж. Шахтиевас — «Силуэт» яхача объединене вязальщицас, В. Н. Скворцова — Старопромысловски райисполкома председатела, Н. В. Барановас — «Чеченингушстрой» объединене гIишлошъеча механизаци яра управлене йоккхагIйолча диспетчера яьхар.

Цар белгалдаьккхар хIанзарча демократеи гласностеи хьалашка бюрократизм, чIоагIа цIогIа а детташ, истола тIа бий а бетташ коллективана кулгалде гIертилга, нахаца гIожа, оахца хилар санна йола негативни явленеш цIенъяь вай вахара юкъера дIаяханза яргйоацилга. Долаш да хIанз а цхьаболча кулгалхоех дIадаланза бокъонаш телхаелга, къахьегача наьха гIулакхаш тIехьашка а тетташ шоай дараш хьалхадаха гIертилга, наха къувлар, царна эшар фуд ха ца гIертилга. Мишта дIадаха йиш я уж кхоачамбоацараш? Партийни организацеша индивидуальни болх чIоагIбе беза, хIара саг нийса политически мировоззрени йолаш кхетаве веза.

Проблемаш дукха я. Цудухьа балха политически методаш караерзаяро, цун арсеналаш кердаяхаро гIо дергда даьсса хабараш ца а дувцаш бокъонца перестройка наькъагIа гIулакх дIадахьа.

Пленуме информаци йир укх шера апрель беттара парте горкома XI пленума «СССР Кхачан программа дIадехарашка хьежжа городе баха нах кхачан продукташца Iалашбара городской партийни организацена хьалхашка латтача декхарех» бола соцам кхоачашбара хьакъехьа.

Пленуме дийцар иштта отчетно-хоржама городской партийни конференци ярах дола дош. Из е лаьрхIад укх шера 26 ноябре.

СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически завода коллективе массанена дика вовзаш ва технологически цехашкарча химически оборудованена ремонт яра слесарь Цуцуев Баудин Ибрагимович. Ткъаьи итт шу гаргга ха я цо ремонтно - механически цехе хьаьнала къахьега. Цу юкъа гIорваьнна говзанча, Iалаьмате йоккха опыт, лакха говзал йола специалист хиннав производства ветеранах.

Тешшаме а йIаьххача хана а болх беш хул цо тоа а яь, дIаоттаяь моллагIйола оатхал. Ше дер тIехдика хилийтара низ а хьинар а кходац предприяте хьалха латтача ветерана, иштта хила Iомабу цо шийца уллув къахьегаш бола кагирхой а, хIаьта цунца цхьана болх беш итташ ба уж, цо болх бе Iомабаьраш. Царна юкъе къаьстта белгалбоах Баудина хIанз шоаш а хьехамчаш бола Жидков Сергей, Чиркунов Владимир, Такаев Iалаш, кхыбараш.

14 шу даьннад Б. Цуцаев пенсе ваха, бакъда, цIагIа вагIа ца могаш, юха а шийн хьамсарча коллективе хьавенав из. Цунга ейт эггара чоалханегIа йола ремонташ, хIаьта шийх бола тешам гIулакхаца бакъбу ветерана. Цун хьаьналча къахьегама беза мах беш Баудина еннай «За трудовую доблесть», «За трудовое отличие», «Ветеран труда» яха медалаш, кхоъ вкладыш а яь да цун къахьегама книжка тIа яздаь дола совгIаташ, премеш, баркалаш. Царех дуккха дараш — цо баь рационализаторски болх белгалбоахаш.

Боккха дезал кхебаьб Баудина. Цун ва 3 воIи 5 йоIи, цаI — Ахьмадпаша НохчГIалгIай пачхахьалкхен университете дешаш ва, вокхар а цхьацца моттиг дIалаьцай шоай вахаре. Шоай даьгара масал а эцаш, дешаш вар дешаш, балха вахар болх беш дIанийсвеннав хIаравар. Уж дика дезалхой хьалкхебеча лоархIаме гIо даьд Цуцаев Баудина Советски пачхахьалкхецо, тайп-тайпара пособеш а луш. Советски Конституце шийн гражданашта еча йоакхон къаьгга масал да цу дезала вахар.

СУРТА ТIА: Б. Цуцаев шийн балха моттиге.

Р. АУШЕВА сурт.

ДЕГО КЪОАБАЛДАЬР

Сайд-Рахмана берал аттачарех дацар. Шийн ворхI шу даьннача хана дукха коакартара гIулакхаш довзаш вар из. Дас дахча даккха хьунагIа гIоргда вай аьлча, ше дIайожар цо говр, дит херх, муш ворда тIа хьалтIадуллар, даа хIама чудола тIормиг кийчбора.

— Из шедар аз дича ираэе делалора са даь бIаргаш, — яхаш дувц Сайд-Рахмана. — ХIаьта ворда тIа а хайша, тхо ноаха даьлча, уйла еш вагIаш дукха ха йоаккхар цо. Иштта долхаш шиъ-кхоъ километр никъ бича, кхоачалора юрт, дIайолалора хьу. ТIаккха юха а дувца волалора да: «ХIама дергдац, са воI, оалар цо, хIанз тIом латташ халонаш дукха яле а, кастта деррига хувцалургда, гIозагIа хургда вай вахар».

Цхьабакъда, цу хана кхоачашхиланзар Сайд-Рахмана даь эггара бочагIйола уйла, Хатар хилар: цар дезал а кхыбола вайнах а мехках а баьха, СибарегIа Iобахьийтар. Гаьнна тIехьашка дисар наьна лоамаш, баьццара хьу, шийла хьаст, иштта а бий миссел мара йоаца бера дегагIоз.

ЗIамига волаш къахьега Iомавалар накъадаьлар нийс шу даьннача кIаьнка. Сецца гIоттар из, гаьнна бийса яхача мара Iовижацар. Цар дезал нийсбеннача баьха казахаш, эрсий цецбувлар Сайд-Рахман шерчий гота йоаллае ховш хиларах. Дале а, кIаьнк чунйнна болх беш вар, цунна трудоденош яздора, алапи телар.

Дешеи язден Iомавала ха яцар, моцала вала безам боацачо къахьега дезар. Цудухьа цу хана санна хIанз а алапен ведомоста тIа шийн цIера духьала кулг яздора когаметта жIарг увттаду цо. Цхьабакъда, вахара университета курс йизза чакхъяьккхар Сайд-Рахмана.

Ткъаь диъ шу даьнна вар из Даймехка цIакхаьчача хана. ЦаI дар шено йоацаш, мел йоккха харцо шийн а шийн къаман а вахаре нийсъенна яле а, цIимхара верзанзар из, къизал чуйитанзар цо шийн дег чу. Ховра цунна гайна-ганза бакъдар котдаргдолга а советски халкъага гIелал енача Сталина наха вий кхайкаергйолга а.

ЦаI да-кх новкъа: даь ираз хиланзар лоамаш бIаргаго.

Хьалхарча шин шера Урус-Мартановски района хьун боахаме къахьегаш хилар Сайд-Рахман. Цхьабакъда, дего йоахар: хьа моттиг юртабоахаме я. Лаьтта оахача, ялат дIадувча, хьувкъам чуэцача, хьайбаш доажадеча, доакъар Iалашдеча. ХIаьта дего яхар юхакъовла хьанна могаргда! Совхозе бежа Iу волаш болх бе волавелар Сайд-Рахман.

Хувцалора совхоза цIераш, хувцалора цунца болх беш бола нах, цхьа Сайд-Рахман вар-кх ше хьалаьца моттиг дIа ца хецаш. ХIанз боахам «Гехинский» яхаш ба. Цу совхоза № 2 йолча шурийтоварни ферме шо нийсделча вовзаргва шоана из дог-цIена, безаме, Iинмерза саг.

— КIордадаьдеций хьона даим ферме болх бе? — хаьттар аз цунга.

— БежIучун вахаре яхьа ди шоллагIчоа тара хилац, — велавелар из. — Тахан малх хьеж, кхоана кхаьла хул, ломма догIа е лоа делх ала валлац со. Бе-бе хул гIулакхаш. Уж Iалашдеш мел хьийкъама а болх бе беш болча нахаца а дIаIемав со. Уж боацаш сагота, цхьаькъа хет.

Бакъдар ала ма дезий, кIезига бувц вай кепайоазоне бежа Iучун болх. ХIаьта цох тийша дукха ма дий ферме. Масала, Сайд-Рахмана доажадеча доахана соахка планал тоъал дукхагIа шура, дулх деннад, дика дийбад уж. МТФ мел волча сага хов из деча эггара доккхагIдола дакъа юкъедихьар Тепсуркаев Сайд-Рахман волга.

Ферме къахьегаш я цун цIеннана Зийна а. Iаьсашка хьожаш я из. Ши шу мара дац из укхаза къахьега ена, болх бе ловш дукха хана денз хиннаяле а. Мишта дергдар цо из, цIагIа хьалкхувш латташ ворхI бер хилча? ЙоккхагIйола Зура укх шера нийслагIча классе деша яхай.

— МалагIа професси дагакхоабаш я Зура? — хаьттар аз наьнага.

— Доярка хила лов цунна, — жоп делар нанас. — Из а кхыдола бераш а хьайбаш дукхадезаш да тха. Даьгара хьанийца хила еза цар из оамал.

...Сайд-Рахмана балха ди сецца Iурра, пхи сахьат даьлча дIадолалу. Иштта дар из зIамига волаш даьца десага ухача хана, шерча гота йоаллаеш волча хана. Оалаш ма дий бера хана Iомадаьр кхерий тIа даь йоазув санна да.

С. М. ИСАРАЕВ.

Оаха яздаьчун лерагIа

Укх шера 27 августе тха газета тIа кепатеха араьяьлар «Сурт цхьатарра дац» яхаш корта а болаш, Назранерча № 2 йолча юкъерча школерча хьалах дувцаш йола статья. Цу статьяна Назрановски райисполкомо укх тайпара жоп дайтад.

«Сердало» газета тIа кепатехача «Сурт цхьатарра дац» яхача материала жоп луш, оаха дIахойт № 2 йолча юкъерча школа базови предприяти «Назрановский» РТП йолга.

Цудухьа укх шера школана шефски гIо деш РТП укх тайпара балхаш чакхдаьхад.

— школа доазон планировка яьй, жагIа бенаб, 500 квадратни метр асфальт биллаб;

— дешархошта тIема гIулакх Iомадара окоп яьй;

— школас дехарагIа юхадала а ца дезаш, 600 сом ахча деннад предприяте;

— аьшка саьртех ковна гонахьа карт яьй.

Тир хьал ца еш гоаю гIишлон материалаш ца хилар бахьан долаш. ЦхьоалагIча корпуса капитальни ремонт е лерхI Назрановски РСУ 1988 шера оттаяьча планагIа. Уж балхаш делга РТП-на цхьанне а тIадожадаь а дацар».

А. ГАЗДИЕВ,
Назрановски РИК-а председатела хьалхара заместитель.

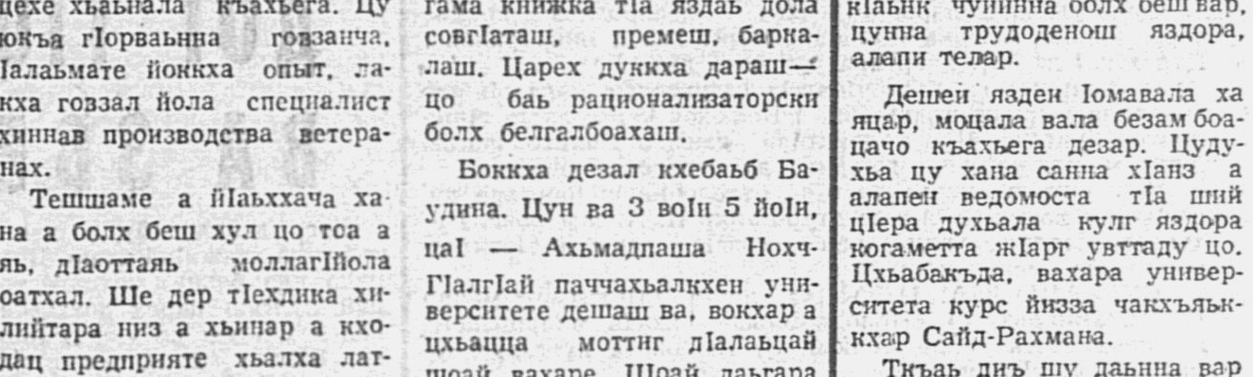

ГРУЗИНСКИ ССР. Абхазе, Аданге яхача лоаман дукъ тIа вай мехка эггара а ширагIча рудникашка археологически оахкамаш ду Iилма центрий — СССР Iилмай Академе археологе Института, Грузински Iилмай Академе Д. Гулиа цIерагIча метта, литература, исторе абхазски института, Абхазски пачхахьалкхен музея низащца. Экспедицена юкъе дакъа лоацаш ба Казахски ССР Iилмай Академе археологеи этнографеи Института специалисташ.

2500 метр форда тIара хьал лакха йолча цхьан моттиге руда доахаш хиннад, радиоуглеродни методага диллача, вай эрал хьалха кхо эзар шу чакхдоалача хана.

Оахкамаш деча хана Iилманхошта корайир руда даккхара техника мишта хиннай хайташ йола материал. Экспедицега кхаьча даннеш Iилманхой чIоагIа теркам тIабодаш я.

СУРТА ТIА: Iилманхойн авиатораши цхьан бартагIа ба.

Б. СОКОЛОВА сурт.

ТАСС фотохроника.

Даим вахарца гIа боахаш

(Йоазонхо А. Ш. Мальсагов ваь 60 шу дузаш)

1923 шера Наьсарен района Аьлти-Юрта ваьв Мальсагов Шимоахий Ахьмад.

Шовзткъеи итт шу гаргга ха я из журналиста болх беш хьавоагIа, хIаьта тахаиалца цо баьча цу лоархIамеча балхах цун дикка бокккха аьттув а баьннаб. Къаьстта наьха безам тIаозаш, лакхарча говзалца язъяь хул цун моллагIа йола публицистически очерк а, статья а, зарисовка а. ХIаьта журналиста болх барал совгIа, цо укх тIехьарча хана язъяь арахийцай литературах массехк говзаме произведени а, масала, повесташ, романаш, пьесаш.

Вай республике араювларал совгIа, уж кепайийттай Москве, Нальчике, иштта кхы а дуккхача моттигашка. Къаьстта царех наьха боккха безам тIаззачарех я цун «Бекхам», «Вайнаьха мохк — Нохч-ГIалгIайче», «Эльбруса тIара седкъа», «Лорс афиша язъеш воал», «Наькъахо тIаэца, никъ», «Тийрк — кхабархо» яха повесташ, «Даим халю ловш вола саг» яха роман.

Массехк шера вай республикера М. Ю. Лермонтова цIерагIча театро эрсий меттала дуккхача наха гойтар «Бекхам» яхача повеста ларда тIа язъьяча «Со цхьаь хургвац» яхача цун пьесах оттаь спектакль. Белгалде доагIа, вай мехка йоазонхой дик-дикагIа йолча пьесашца цхьана из пьеса 1971 шера Москве кепатеха хилар. ХIаьта хIанз из язъяь ваьннав 1968 шера Нохч-ГIалгIай телевидене оттаь хинна Чукотке советски Iаьдал оттадарах «Ревнюма цIерах» яхаш йола керда пьеса а.

Ший говзаме йоазонаш де Шимоахий Ахьмад дIаволавеннав 1939 шера. ХIаьта 1940 шера денз цо болх баьб «Грозненский рабочий» яхача газета коллективе. Къаьстта дегIайоагIа цун йоазоний говзал Сийлахь-боккха Даймехка тIом лаьттача шерашка. Цу замах цун говзаме йоазонаш арадувл тайп-тайпарча республикански газеташ тIа, къаьстта «Грозненский рабочий», «Сердало», «Ленинан некъ», яхача газеташ тIа. 1941 шера август бетта, цу халача а бирсача а хана, из дIаэц парте члененалла.

Массехказза а тIем тIа вахара ше заявлени язийча а, бIаргий са во хиларах ше вахийта ца туггаше а, 1943 шера из вIалла сагага хоаттам а боацаш, тIем тIа вода. Шийна ларах из нийслу цIихезача йнълагIча Кубански гвардейски кавалерийски корпусе. Цига из хьалхагIа хьожаву кавалерийски корпуса арахецаш долча газета литсотрудникалла, цул тIехьагIа — кавалерийски полка комсоргалла.

1944 шера денз 1957 шерага кхаччалца Мальсагов Шимоахий Ахьмад болх беш хиннав Иссык-Куль яхача городе культура ЦIен художественни кулгалхо волаш, Иссык-Куле, Джамбуле, Фрунзе арадувлаш хиннача тайп-тайпарча газеташка.

Дуккха публицистически статьяши, очеркаши язъярал совгIа, 1942 шера яздир Мальсагов Шимоахий Ахьмада «Дошлой» яхаш дола ший эггара хьалхара дувцар. Цу замах дикка лакха говзал йола журналист а, публицист а хиларах Шимоахий Ахьмад дуккхача наха дика вовзаш а, лоархIаш а хиннавале а, бакъдар аьлча, дукханешта вIалла дага дацар цох кастта говзаме йоазонхо хургва аьнна.

ХIаьта 1942 шера денз цо яздаьча дувцараша бокъонца гучадаьккхар Мальсагов Шимоахий Ахьмад шийх дикка лакха, литературни говзал йоаллаш волга, вай къаман литература дегIадоаладара дикка лоархIаме дакъа лаца тароиаш йолаш из волга. Цудухьа вай тахан ала йиш йолаш да: вIалла дага доацаш а, е цIаьхха а хинна хIама дацар Мальсагов Шимоахий Ахьмад 1966 шера денз гIалгIай литературана юкъе вар а, цунна юкъе ший дуккхача повесташцеи, дувцарашцеи, пьесашцеи цо дикка лоархIаме моттиг дIалацар а. Хетарах, цу тIа кхача гIерташ баьбар цо ше хьалхагIа мел баь журналистски болх. Цу хьакъехьа къаьстта дика тешал деш я цун Москве «Берий литература» яхача издательстве кепаетташ арайийна «Вайнаьха мохк — Нохч-ГIалгIайче» (1969 шу), «Лорс афиша язъеш воалл» (1972 шу), «Наькъахо тIаэца, никъ» (1974 шу), «Тийрк — кхабархо» (1984 шу) яхаш йола повесташи, «Даим халю ловш вола саг» (1976 шу) яха романи.

Къаьстта укх тIехьарча шерашка гIалгIай советски литература дегIадоаладара вай йоазонхоша даьха толамаш дикка лоархIаме дале а, тахан а тIехьа вай белгал ца дича далац вай литературе болхлой класса вахар а, цун хьаьнала къахьегам а хьахьокхара хетаяь произведенеш геттара кIезига йолга. ХIаьта Мальсагов Шимоахий Ахьмада «Даим халю ловш вола саг» яхача романа мах къоастабеш хилча, эггара хьалхарча даькъе белгалдаккханза даргдац цун керттера чулоацам Наьсарен районе болх беш Ахриев ГIапура цIерагIча «Электроинструмент» заводерча болхлой вахар хьахьокхаш болга.

Ала деза, автор ший кердача романа материал гулъе из завод Iойиллача хана денз волавенна хинналга, цул совгIа, из массайттаза Москвера вена, ха йоаккхаш хилар цу заводе. Цигача болх беш болча наьха вахар а, гIулакхаш а довзара тоъал дукха къахьийгар цо. Заводера дик-дикагIа болча нахах нагахьа саг висанзар цунна ца вовзаш. Иштта тIатеIIа къахьегарах автора вIаштIехьдаьлар Наьсарен районе хьахулаш латтача болхлой классах эггара хьалхара роман язде.

Говзаме сюжет а композици а юкъейоалаярца цо вайна дувц из завод Iойила йолаелча денз бокъонца хинна долча дуккхача а лоархIамерча хIамаех.

Ший кердача романаца йоазонхочо вай заман а, заманхой а сурт-сибат кIоаргга хьахьекхад. Вайна гучадоал цу произведене тIа вувцаш бIаьннега кхоачаш къаьна а къона а саг волга. ХIаьта царех хIаране ши — ший тайпара бола вахара никъ а, вахарца лоацаш дола дакъа а дика гучадаккха вIаштIехьдаьннад автора.

Духхьал романа юкъе автора вайна кIоаргга бовзийташ бола турпалхой — завода къона болхлой вай къоастабича а, уж ба профессионально-технически училища чакхъяьккхачул тIехьагIа, завода ремонтно-механически цехе болх беш вола гIалгIай зIамнга саг Асланов Шамои, цун новкъостий Алим-Горан, Мутин.

ХIаьта уж вайна дикагIа а, кIоаргагIа а бовзийтар духьа автоpo хьахьокх цар беш болча лоархIамеча балхал совгIа, цар общественни вахарца лоацаш дола дакъа а. Иштта говза ший произведенена юкъебоалабу автора царца цхьана болх беш бола тайп-тайпара ханаш йола кхыбола нах а: слесараш, сборщикаш, термисташ, токараш, фрезеровщикаш, инженераш, дуккха а кхыбараш.

Иштта дикка лакхарча говзалца а, бокъонца цар юхь-сибат довзийташ а авторо вайна хьабовзийтачарех ба цхьан юкъагIа завода комендант хинна вола Джамбот а, цо зикараш дахарах «радист» аьнна цIи дIаяха вола юртара къоано Бунхо а.

Цхьанна хIамах а ца къахкаш, обществона беш пайда боацаш, уж нах дилла а шоай оагIорахьа увзачарех, шоашта болча пайдах мара боагаш боацарех болга гучадоаккх авторо. Шоаш къона бале а, духхьал шоашта доагIаш дола алапийи, шоай цIен тIара гIулакхаши мара дагадоагIаш боацачарех ба завода технически отделе контролер вола Замир а, завода ларека чу латта Анзор а, самосвала тIа шофер вола Юсуп а. Йоккха балха говзал йолаш ше вале а, ше беш бола болх дика бой а, кхы нахага юхахьожаргвоацачарех ва токарь вола Гиха а.

Дикка аьттув баьнпаб автора вай лакхе бийцачарех боацача, бокъонца шоай завода балхах дог а лазаш, цун сий лакха лоаттаде гIертара наьха сурташ-сибаташ гойтача. Къаьстта боккха лоархIам болаш да авторо из завод Iойиллача денз цигача хьаьнала болх беш волча лакха говзал йолча эрсечун токара Иван Даниловича суртсибат диллар.

Завод Iоюллача хана, из лакха говзал йола токарь-наладчик хиларах вайта хиннав Наьсаре командировке, юха ца водаш цу заводе болх бе аьнна Iийнав из. Цул совгIа, ший йоккха профессиональни говзал нахах лечкъа ца еш, из кхычарна а шерра дIайовзийта гIерт из. Цун дега йIовхало тIаувз цунна дуккха а нах. Къаьстта из ва Асланов Шамо санна мел болча завода къонача болхлой воккхагIвола новкъост а хьехамча а, царех бакъбола говзанчаш хилийтара йоахко еш вола саг.

Вешта аьлча, уж ба къоначарна нийса хьехам а телаш, завода болх тоабара шоай са а низ а ца кходеш тахан а тIехьа къахьегараш. ХIаьта цар бизза новкъостий а заманхой а хинна дIааийттаб цар дагара бола вайнаьха кагийнах — Асланов Шамо, Гора аьнна из лакхарча дегIара хиларах цIи дIаяха Алим, Мути, Губати, Асхьаб, Башир, Инал, Мухьмад, ИбраьхIим, Шабазгири.

ХIаьта къаьстта вай дега тоам хулаш гIулакх да керда вахар чIоагIдеча вай замах болча вайнаьха кхалнаха а доккха дакъалоацаш хилар авторо хьахьокхар. Масала, йоазонхочо дикка лакхарча говзалца дехкад гIалгIай мехкарий а кхалнаьха а — Кайпий, Буккий, Лоле, Маржана сурташсибаташ.

Вай лакхе ма аллара, авторо ший романа тIа бувцараш керттерча даькъе вай заманхой бале а, цунна дика вIаштIехьдаьннад вай таханара иразе зама оттийтара духьа вай даьша, даь-даьша мел йоккха хало лайний хьахьокха а. Из бахьан долаш вайна дика хоалуш да цу произведенена юкъе, дукхагIча даькъе уж шоайла вIаший ювзаенна яле а, шиъ сюжетни лини йолга. Царех цаI Асланов Шамой даь-да волча Марзбика вахарца ювзаенна я. Цу тайпара ший произведенена юкъе вай селханар ди таханарчунца вIаший дувзарца авторо дикка говзаме гучадаьккхад къоначa тIехьено тахана дIахьош яраш вай мехка хьалха баьхача а. хIанз бахача а дик — дикагIа болча наьха революционни традицеш йолга.

Романа шоллагIа йолча сюжетни линеца дувзаденна да авторо Серго Орджоникидзе Яндиев ЗаIамий КъулбасеДа Кавказе граждански тIом лаьттача хана царца цхьана дакъалоацаш хиннача кхы а дуккхача наьха сурташ-сибаташ гойтар.

Къаьстта боккхача пайдане да из роман вайна тIехьа тIайоагIаш йола тIехье нийсача коммунистически хьисапе кхеяра, хIана аьлча, саг моллагIча ханара вар аьнна, цунна цу тIара корадоагIаргда бокъонца вай заман дог — уйла йолча наьха вахарах а леларах а дола бакъдараш.

Ала доагIа, Мальсагов Шимоахий Ахьмада говзаме йоазонаш — публицистически статьяш, очеркаш, повесташ, пьесаш, романаш каст-кастта кепаетташ араювл Москве, Краснодаре, Ростове, Нальчике, «Халкъий доттагIал», «Знания», «Журналист», «Советски литература», «Москва» яхача, иштта кхыча а журналаш тIа, «Литературная газета», «Сельская жизнь», «Социалистическая индустрия», «Кабардино-Балкарская правда» яхача газеташ тIа. Ерригсоюзни а Ерригроссийски а йоазонхой тайп-тайпарча конкурсашка дакъалацарах цунна дуккха а тийннай лауреата цIераш а премеш а. Масала, масехк премн а лауреата цIи а хьожаяьй цунна «Халкъий доттагIал», «Журналист» яхача журналаша, ВЛКСМ-а ЦК-ас, РСФСР-а Госкомиздато, «Литературни газето». «Даим халю ловш вола саг» яхача цун романа 1977 шера хьожаяьй Ерригроссийски кхоалагIа премн. Белгалде доагIа, 1972 шера Москве «Детская литература» яхача издательстве кепатеха араяьнна «Лорс афиша язъеш воал» яха цун повесть кхы а шозза — цкъа Грозней, тIаккха Москвеи кепатеха хилар. Иштта шозза Москвеи цкъа Грозней кепатеха араяьннай цун «Наькъахо тIаэца, никъ» яха повесть а. Цул совгIа, из повесть казахий меттала Бабаков Болата таржам а даь, къаьстта книжка долаш араяьннай 1982 шера Алма-Ате. «Даим халю ловш вола саг» яха роман а иштта украински меттала арадаьннад 1983 шера, хIаьта 1984 шера цIихезача поэта Петера Темпеста английски меттала а даьккха арадаьннад цун «Кавказера лоамарой къаьнардари хIанзардари» яха книжка.

Цул совгIа, цун тайп-тайпара произведенеш арайийннай немций, французий, японций, Iарбий, испански, польски, гIаьбартой, а балкхарой а, хIирий а меттала йоахаш, учебникаш тIа а хрестоматеш тIа а яьха ,уж Iомаеш я нохчгIалгIай а, гIаьбартой-балкхарой а школашка.

Говзаме литературни йоазонаш дарал совгIа, Мальсагов Шимоахий Ахьмада тоъал дика къахьийгад гIалгIай а иштта кхыча а йоазонхой произведенеш эрсий меттала йоахаш. Масала, по эрсий меттала таржам даь 1972 шера Москве «Детская литература» яхача издательстве арадаьннад Берсанов Хож-Ахьмада «Хьажмурда вахар» яха дувцарий сборник, 1984 шера Грозне арадаьннад Плиев Махьмад - СаIида «Хала урхе» яхача романа шоллагIа книжка, 1981 шера арадаьннад таджикски йоазонхочун, СССР Iилман Анадеме члена-корреспондента Амонов Раджаба «Хьастий мехкара бIаьсти» яха роман.

1981 шера Москве, «Мысль» яхача издательстве, идеологически болх дIабахьара теори а практика а тохкаш йолча редакцес арахийцад Мальсагов Шимоахий Ахьмада яздаь, советски йоазонхой а журналистий а болх кхы а лакхагIча лагIа тIа баккхара геттара дика новкъостал деш дола «Всегда открытие» яха книжка. Шовзткъеи итт шерага кхоаччаш йолча хана ший са а низ а ца кхобеш, ший йоазоний говзал тIатеIIа дегIайоалаеш, геттара хьинаре къахьегаш хьавоагIача йоазонхочо а журналиста а яздаь дола из книжка вай берригача идеологически болхлошта геттара боккхача лоархIаме хилар белгалдаьд вай мехка дуккхача цIихезача Iилманхоша, йоазонхоша, журналисташа.

Юххера а ала деза, укх тIехьарча ткъо шу гаргга йолча хана Мальсагов Шимоахий Ахьмад вахаш а, къахьегаш а Москве хилар. Говзаме йоазонаш деш хьинаре къахьегарал совгIа, цо дикка лоархIаме дакъа лоац общественни вахаре а. Масала, дуккхача хана денз из ва РСФСР-а Московски йоазонхой организаце публицистикахи, очеркехи йолча Совета член. Цул совгIа, из ва РСФСР-а Госкомитета публицистикахи очеркаехи йолча зональни редколлеге член. Цу Советий балха юкъе цо хьинаре дакъалацар гойташ да Краснодаре, Ставрополе, Махачкале, Грозне, Орджоникидзе, Ростове арадийннача «Ленински доттагIалца ба вай низ» яхача серех долча дуккхача книжкаш тIа цун ткъаьх гаргга йола говзаме очеркаш кепатохар.

Атта никъ баь а, хIаьта из безаш а саг вац Мальсагов Шимоахий Ахьмад. Дуккхача шерашка къахьийгад цо ший йоазонхочун говзал денгара-денга дегIайоалаеш, керда — кердача лакхаленга кхачара атта боаца никъ беш, цкъа ше тIаийца гIулакх дизза кхоачашдара вIалла ший са а низ а ца кхобеш. ХIаьта хIанз а вац из шийна йола атто лехаш вола саг. Из дилла кийча ва наьха гIулакха оарцагIвала, харцонца къовса, кIалвисар хьаллаца.

Белгалде доагIа, ше Москве вахаш вале а, Мальсагов Шимоахий Ахьмада цIаккха ший зIамига Даьхе, Нохч - ГIалгIайче йиц ца луш хилар. Цунна дика довз ший халкъа хьалхара а хIанзара а вахар. Цо геттара гIадваха тIаэц вай республикера мел доагIаш дола дика хоамаш, хIаьта геттара дог лазаш, халча этте хул из вайцигара во хоам кхаьчача.

Абу МАЛЬСАГОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

ЛОАРХIАМЕ БЕЛГАЛО

25 шу хьалха, 1963 шера 10 октябре, чIоагIденна дIаэттар ядерни герза атмосфере, космически арене, хин кIалха тохкамаш делга дехкарах дола Москве кIал кулгаш яздаь дуккхача оагIорахьара дунеи халкъашта юкъера Договор.

1963 шерара Московски договор вай планета тIа машар чIоагIбаран кхерамзленнеи тIехьа лоаттабеча къовсаме лоархIаме а сатувсийташ а йола белгало хинна дIаэттар. Цу соглашенех дунеи халкъашта юкъера гIулакхаш тоадара йола эффективни инструмент хилар. Цо хьахьекхар оагIонаш дика уйла йолаш хилча тайптайпара социально-экономически формацеш йолча пачхьалкхенашта юкъера переговораш ядерни тIема кхерам кIезигбарга кхоачабеш хила тарлулга. Кхаь среде ядерни тохкамаш совцадаро хьайир Iалам радиоактивни бIехдара наькъа тIара эффективни духьале.

Договор чIоагIдир Советски Союза инициативагIа США-си Англеи дакъа а лоацаш.

Москве кулгаш яздаьча документо чIоагIйир ядерни герз дIадоаржа ца дара режим. Цо хьахилийтар цул тIехьагIа де дезача лоархIамерча хIаманга кхачара йола таронаш — массане а дизза а ядерни лелхамаш совцаделга, цу даькъе лаьттан кIалха а. Хала хете а, Малхбузен державай бехкагIа ядерни тохкамаш дизза совцадара хьакъехьа хIанз а барт бе вIаштIехьдаьннадац.

Из иштта дале а цу тайпара тохкамаш делга дехкар хила тарлора эггара чоалхане доаца, атта тIахьожам лоаттабе йиш йола, цунцацхьана къаьстта чIоагIа эффективни дола ядерни тIема кхерам дIагаьнабоаккхаш дола гIулакх. Тохкамаш совцадаро цIендаь дIадаккха тарлора дуккха нах хIалакбеш дола керда герз хьаделгеи къаьна дар эргадаьккха тоаделгеи. Лоацца аьлча ядерни герз къадала а цIенденна дIадала доладала а тарлора. СССР-еи США-еи стратегически низаш цхьатарра хинна дIаоттара хьалашка ядерни тохкамаш совцадаро цхьаккха тайпара зе дергдац моллагIча оагIон кхерамзленна.

Советски Союз кийча я тохкамех долча деша хьакъехьа моллагIча формагIа, переговораш е, моллагIча вариантагIа барт бе, нагахьа санна ядерни лелхамаш дизза а массанахьа а дехкара новкъостал деш из дале. Тохкамаш дизза совцадара хьакъехьа дош къоастаде вIалла ца тугаш США чIоагIа юхаялар бахьан долаш гибкость гойта, шинна оагIонна аьттув бола наькъаш лаха кийча хилар советски оагIоно дIахьекхар. СССР-о дIакхайкадир гIулакх дIадоладара ядерни лелхамий низа боарамех дола дош, шера деча тохкамий боарамах дола дош дувца юххьанца ше кийча хилар.

ХIанз толаме болх беш ба советски а американски а специалисташ лаьттан кIалхарча лелхамий низашка хьожаш. Хала хете а, цу балхех юххера а хьахургдар тайптайпара хилийта гIерт. Советски Союзо уж лерхI тохкамаш дизза дехкарга бодача наькъагIа боаккха гIа санна, хIаьта американски оагIоно — алхха ядерни лелхамаш дIахо дахьара тIахьожам лоаттабе деш дола хIама санна.

Московски договора 25 шу дуза ха хьатIакхоачача хана КIайча цIено дIакхайкадир США-с «ядерни тохкамаш делга кIезиг де деза зулам санна лерхIаш ца хилар».

Владимир БОГАЧЕВ.

ХАНО ДIАДЕХАШ ДАЛЕ А

Афганистана кхыча мехкашцарча гIулакхий министерства Кабулерча ООН миссега дIаеннай 91-гIа нота. Цига йоалаяь я Женевски соглашеней доазонашка шийна тIаийца декхараш Пакистано телхадеш хиларах йола факташ. Протесташ дукха хилар — из кIаьгга дола тешал да суверенни Афганистана духьалара хьоабанза бола тIом дIахо латташ хилара. ХIаьта цу юкъе Пакистан лоархIамегIа ярех а я.

СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра Э. А. Шеварднадзе белгалдаьккхад, Нью-Йорке ООН генеральни секретараца Кхерамзлен Совета массазарча пхе члена кхыча мехкашцарча гIулакхий министрий вIашагIкхетар долаш, Пакистане хIанз а дIаяханза, дIахо шоай гIулакхаш леладеш мятежникаши диверсанташи кийчбеш йола централш хилар. Цул совгIа Пакистано гIо ду Афганистане оппозиционни формированешта лаьрхIа йола тIема техника, тIема кхоачам, герз лоаттадара.

Цунах духхьал хьахулаш дола хIама хинна дIаэттад хIара денна яхар санна Афганистана йоккхача городашка ракеташ чуетташ хилар, вIалла гунахьа доаца кхалнах, бераш, бокхий нах боабеш хилар.

Йоккхий топаш, цу даькъе ракеташ а етта экстремистий бандаш Iомалу Пакистана территоре тIа. Белгала хIама да Афганистана доазон юххерча районашка ядача диверсанташ кийчбеча пакистански лагерашка болх беш вIашагIкхийттача Штатий 350 гражданин хилар. ВIалла бIеха хетац «демократи лелаерашта» США территоре тIа экстремисташ Iомабе а. 1986—1987 шерашка океанал дехьа кийчон курсаш чакхъяьхай виъ эзарал совгIа волча мятежника. Иштта Женевски соглашеней положенеш кхоачашъяра гарант йолча США-с хьинаре дакъалоац уж телхаяра юкъе.

Из иштта дале а, моастагIаша кIалгIолла тийша болх лоаттабой а. Афганистане толаме чакхйоаккхаш я къамаш барта доаладара политика. Цун ларда тIа республика правительство гIерт тахан берригача афгански гражданашта машари кхерамзлеи Iалашъе. Цунна массе оагIорахьара новкъостал ду мехкарча дерригача патриотически низаша.

Женевски соглашене доазонашка шийна тIаийца декхараш тешаме кхоачаш а деш, Советски Союз оттальча графикагIа ший бIухой ограниченни контингент цигара арайоаккхаш я. ЦхьоагIо лоаттаяра, цаI йола, вIашагIкъаста йиш йоаца суверенни Афганистан метта лоаттаяра тIадерзадаь деча цу конструктивни гIулакхашта уллув латта Исламабадеи Вашингтонеи гIулакхаш хоза доацаш да. Афгански лаьтта герзашца кийчдаь дов цар михьардоахаш хилар хано дIадехараштa духьала да, хIана аьлча дунеи ерригача регионашка вIаши нах боабеш дола тIемаш совцадар дIадех общественносто.

Андрей ГРЕШНОВ.

ЧИЛИЙСКИ ХАЛКЪА КОТАЛО

Чиле чакхъяьннай военнофашистски хунта вIашагIъелла плебисцит. Цига республика президента посте харжа оттаваьвар цаI мара воаца кандидат — Пиночет. Путч яьчул тIехьагIа 15 шу хьалха Iаьдала узурпировани а яь режима керте эттачо лаьрхIадар кхы а 8 шера ше пачхахьалкхенна керте латтара ха йIаьхъе, цул совгIа ший режим дунеи общественноста хьалхашка демократически яр санна хилийта лерхIаш хиннавар из.

Из де безам болаш хиларах хьахинна яр 5 октябре хинна плебисцит чакхъяккхара идея, хIаьта диктатор корзагIвоаккхаш итогаш а йолаш чакх а яьлар. ХьалхагIе а лаьрхIача голосаша тешал ду Пиночет нийша хилара. 7,4 миллион харжархоех дукхагIбараша хаьдда «ак» аьннад диктатора, цун режима, халкъа духьаларча репрессивни политикана.

Из нийсденнад, кхаж тассара диктатора чIоагIа кийчо яь хинна йоллаше а. Дуккхача бетташка чIоагIа йоаржаяь пропагандистски кампани лелаяьй цо, ший гIулакхаш «дIадовзийта» гIерташ, экономика даькъе «прогресс» я. ала гIерташ. Ма дарра аьлча мехка бахача 12 миллион болча нахах пхи миллион бараш геттара къеча хьале бахаш хилар хьоаха а ца деш. Кампани йолча хана, бакъдар аьлча, дийцадац хунта даьча зуламай хьакъехьа а. Ховш ма дий бокъонца бакъдолча даннеша хьахьокхачох, 15 шера 15.405 саг вийналга, 2.206 саг де доацаш вайналга, 164 эзар саг даьймехкара дIаваха везача эттална, Iазапах, къизалах 155 эзар саг чакхваьнналга, ХIаьта хIанз а 500 совгIа политзаключенни бола нах казематашка бала озаш ба.

Плебисцит хилалехьа дукха хьалха йоаццача хана диктатора дIадаьккхар оттадаь хинна чрезвычайни хьал, даймехка цIабахка бокъо елар политэмигранташта. Цу цхьан ханна чилийцаш кхерабара кампани чIоагIйир цо, оппозици йохаяра низаш оарцагIдаьхар. карательни низаша нах лувцаш чубехкар. Йоккхаьа эгIазлонца духьале йора компартена.

Ала доагIа, юххьанца оппозици плебисцит яра духьала хиннална, хоржамий фарс цунах хила тарлуш хиннадаь. Цхьабакъда хьала анализ а яь, цо решени тIаийцар голосованена юкъе дакъалаца, аьнна. Оппозиционни партеши организацеши тIаийцар дуккхача наха. Мехка гIолла дIаяьржар бIаьш эзараш чилийцаш юкъебола манифестацеш. Обществона фу хет хьожаш даьча дуккхача хаттараштa деннача жопаша тешал ду, кхаж тассара итогашта диктатора фальсификаци яр, провокацеш яр кхерам болаш гIулакх этта дале а Пиночет эшаргхилара, хIаьта из харжархошка дIа а хайтадар, фийла хила уж тIа а хьийхабар.

ХIаьта плебисцито бокъонца хьахьекхар, чилийцаш хIанзарча режимана хаьдда духьала болга, цун халкъа духьаларча, репрессивни политикана духьала болга. Халкъо эшаяьй диктатура, Бакъда цунна хов, долаш долча конституцега хьежжа, Пиночети цун клики Iаьдала керте латтаргйолга 1990 шера марта беттага кхаччалца йолча хана. Цудухьа оппозиционни низаш кхы а чIоагIатIа хьинар айдаь шоаш яьккха котало дIачIоагIъяра тIехьа къовсам лоаттабе лаьрхIа я.

Михаил АРТЮШЕНКО. (ТАСС).